

استعاره، نماد و اسطوره در
غزلیات شیخ فخرالدین عراقی

نویسنده:

وحید سامخ

سرشناسه	:	شامخ، وحیده، ۱۳۵۶
عنوان قراردادی	:	دیوان . شرح
عنوان و نام پدیدآور	:	استعاره، نماد و اسطوره در غزلیات شیخ فخرالدین عراقی / نویسنده وحیده شامخ.
مشخصات نشر	:	شیراز: کتیبه نوین، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۴ ص.
شابک	:	978-600-95663-2-7
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	عراقی، ابراهیم بن یزرگمهر، ۶۱۰-۶۸۸ق. . دیوان — نقد و تفسیر
موضوع	:	شعر فارسی — قرن ۷ق. — تاریخ و نقد
شناسه افزودن	:	عراقی، ابراهیم بن یزرگمهر، ۶۱۰-۶۸۸ق. . دیوان. شرح
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۴ ۱۵الف۳ش / PIR۵۲۴۶
رده بندی دیویی	:	۸۱۸/۳۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۹۵۷۴۶

عنوان کتاب:	استعاره، نماد و اسطوره در غزلیات شیخ فخرالدین عراقی
نویسنده:	وحیده شامخ
ناشر:	کتیبه نوین
نوبت چاپ:	اول ۱۳۹۴
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۶۶۳-۲-۷
شمارگان:	۱۰۰۰ جلد
ویراستار، صفحه آرا و طراح جلد:	علی داودی
چاپ و صحافی:	پیشگام
قیمت:	۱۲۰۰۰ تومان

(کلیه حقوق برای انتشارات کتیبه نوین محفوظ است)

شیخ فخرالدین عراقی از چهره‌های برجسته شعر عرفانی در قرن هفتم هجری به شمار می‌آید و از دو دیدگاه عرفانی و ادبی، زبان و بیان آثار وی قابل تأمل می‌باشد. در این رساله ما در پی این بودیم که کارکرد سه عنصر استعاره، اسطوره و نماد را در غزلیات عراقی بررسی کنیم. در همین ابتدا جا دارد از زحمات و راهنمایی‌های بی‌دریغ استاد بزرگوارم، جناب آقای دکتر علی اکبر صیادکوه، عضو هیات علمی دانشگاه شیراز، تقدیر و تشکر نمایم. از مهم‌ترین نتایج به دست آمده از این تحقیق می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

نماد: کارکرد نماد در غزلیات او بسیار گسترده است. در مجموع از ۳۱۲ غزل او ۶۴ غزل، عرفانی هستند که در تک‌تک این غزل‌ها نمادپردازی شده است. عراقی در نمادسازی بیشتر از دو نوع اصطلاح استفاده کرده است. اصطلاحات مربوط به خماریات مانند باده، می، جرعه، خمستان، شراب و غیره و اصطلاحات مربوط به اندام معشوق و انسان مانند لب، چشم، ابرو و غیره اصطلاحات دیگری مانند بحر، پیر، بت و شکوه نیز به صورت نمادین به کار رفته‌اند اما بسامد بالایی ندارند. نمادهای عرفانی او در زمان خود سادگی زنده و پویایی بوده‌اند اما به مرور بر اثر کثرت استفاده و تقلید سایر شاعران به صورت کلیشه‌ای تکراری درآمده‌اند. استعاره: از بین انواع استعاره، استعاره‌های مصرحه کاربرد چشم‌گیری دارند؛ او ۵ مورد انواع استعاره مصرحه به کار برده و از بین آن‌ها بیشتر به استعاره مصرحه مجرده التفات نشان داده است. استعاره‌های مکنیه اضافی کاربرد چندانی ندارند و تنها ۲۳ مورد می‌باشد. مکنیه اسنادی تنها سه مورد است؛ اما از استعاره‌های مکنیه، تشخیص را به دلیل کاربرد وسیع آن جداگانه بررسی کردیم و در ۱۶۸ مورد تشخیص‌های زیبایی یافتیم. واژگانی که جاندار انگاشته شده بیشتر عشق، خیال، بخت، دل بوده‌اند. سایر استعاره‌ها مثل استعاره در فعل و صفت (تبعیه) کاربرد چندانی ندارند.

اسطوره: عراقی به اسطوره و حتی تلمیح، توجه چندانی نکرده است؛ تنها در ۲۸ مورد به داستان‌های پیامبران یا عشاق اسطوره‌ای اشاره کرده و از پیامبرانی چون سلیمان، ابراهیم، موسی، عیسی و یوسف (ع) یاد نموده و به عشاقی چون بیژن و منیژه، شیرین و فرهاد و وامق و عذرا توجه نموده اما از اساطیر حماسی ایرانی مانند رستم و اسفندیار هیچ بادی نکرده است.

فهرست مطالب

۱	فصل اول: کلیات
۳	نگاهی کلی به کتاب
۳	مقدمه
۴	اهمیت کتاب
۵	نگاهی به زندگی شیخ فخرالدین عراقی
۵	تولد و کودکی
۷	جوانی
۹	استادان و مسافرت‌ها
۱۰	مذهب عراقی
۱۱	عرفان عراقی
۱۲	جایگاه و منزلت عراقی در تاریخ ادبیات
۱۳	وفات عراقی
۱۳	آثار عراقی
۱۴	تأثیرپذیری عراقی از دیگر شاعران
۱۴	سوانح العشاق غزالی
۱۴	حدیقه سنایی
۱۴	تأثیر عطار بر عراقی
۱۵	تأثیرگذاری عراقی بر دیگر شاعران
۱۵	تضمین و اقتباس‌های لفظی
۱۶	همانندی در وزن و قافیه و ردیف
۱۷	اقتباس‌ها
۱۸	سبک ادبی عراقی
۱۸	دستورمندی زبان عراقی
۱۹	شیوه واژه‌گزینی عراقی و بسامد واژه‌های پرکاربرد در ساختار زبان او

۲۰.....	قافیه و ردیف‌های فعلی و نقش آن‌ها در روانی زبان عراقی.....
۲۰.....	تراکم فعل در زبان عراقی.....
۲۱.....	نقش برخی عناصر موسیقی افزای در آثار عراقی.....
۲۵.....	فصل دوم: استعاره و کاربرد آن در غزل‌های عراقی.....
۲۷.....	مقدمه.....
۲۷.....	تعریف استعاره.....
۲۹.....	ارکان استعاره.....
۳۰.....	علاقه و قرینه در استعاره.....
۳۰.....	انواع استعاره.....
۳۰.....	استعاره مصرّحه.....
۳۲.....	استعاره مکنیه یا بالکنایه.....
۳۳.....	هدف از استعاره.....
۳۳.....	پیشینه مطالعات استعاره در غرب.....
۳۳.....	مختصری درباره مکاتب ادبی فلسفی غرب.....
۳۴.....	ارسطو و استعاره.....
۳۵.....	دیدگاه رمانتیک‌ها درباره استعاره.....
۳۷.....	مطالعات زیانشناختی استعاره.....
۳۸.....	استعاره زنده، استعاره مرده.....
۳۸.....	استعاره مصرّحه در غزلیات عراقی.....
۴۳.....	این و آن به عنوان قرینه.....
۴۵.....	نمونه‌هایی دیگر از استعاره‌های مصرّحه.....
۴۷.....	استعاره مکنیه در شعر عراقی.....
۵۰.....	تشخیص در شعر عراقی.....
۵۵.....	استعاره در فعل (تبعیه).....
۵۷.....	استعاره تهکیمه.....
۶۰.....	اهمیت زیبایی شناختی استعاره.....

فصل سوم: نماد..... ۶۳

زمینه‌های تاریخی و فرهنگی نماد..... ۶۵

تفاوت نمادها و استعارات در غزل‌های عرفانی و غیرعرفانی..... ۶۷

ماهیت نماد و تصویر نمادین..... ۶۸

خاستگاه نماد..... ۷۱

نمادهای مرده و نمادهای بویا..... ۷۱

رابطه بین نماد و استعاره..... ۷۳

نماد و کنایه..... ۷۴

نماد در غزلیات عراقی..... ۷۴

اصطلاحات نمادین ویژه خبثت..... ۷۵

اصطلاحات نمادین مربوط به ایام عشق..... ۸۶

فصل چهارم: اسطوره..... ۹۹

تعاریف و مبانی..... ۱۰۱

عوامل تغییر اسطوره در شعر..... ۱۰۲

بررسی اسطوره‌های غزلیات عراقی..... ۱۰۳

داستان پیامبران..... ۱۰۳

داستان عاشقان..... ۱۰۵

اسطوره‌های تازه..... ۱۰۵

فصل پنجم: نتیجه‌گیری..... ۱۰۷

فهرست منابع و مآخذ..... ۱۱۳